

УДК 378.018.8:373.5.021.3-051:81'243]:378.017.4

МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Юлія Ляховська, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4723-0260

E-mail: lyrebird26@ukr.net

У статті розглянуто один зі складників громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови – мотиваційно-ціннісний. Розкрито, що мотиваційно-ціннісна сфера є системою усвідомлених мотивів, цілей, потреб, ціннісних установок, якостей. Досліджено процес формування мотиваційно-ціннісного складника, що передбачає: визначення ставлення та вибір схеми поведінки як суб'єкта громадянської діяльності, що включає внутрішні мотиви і дії; розвиток інтелектуальних і творчих здібностей здобувачів; прояв потреби в активній громадянській позиції.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісний складник; громадянська культура; майбутні вчителі; іноземна мова; громадянська освіта; цінності; мотиви; ціннісні орієнтації.

MOTIVATIVE AND VALUE COMPONENT OF CIVIL CULTURE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Yuliia Liakhovska, Postgraduate Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4723-0260

E-mail: lyrebird26@ukr.net

The article considers one of the components of civic culture of future foreign language teachers – motivational and value. It is revealed that the motivational-value sphere is a system of conscious motives, goals, needs, values, qualities, which gives interest in civic knowledge and civic activity. The basis for highlighting the motivational and value components of civic culture of future foreign language teachers was the provision that the activity aspect is stimulated and regulated by the motivational basis of personality, which expresses a conscious attitude to activity. The choice of motivational and value components is associated with the statement that the positive result of any activity is influenced by the motivation of the individual.

It is revealed that personal values in most studies are reflected through goals, motives and ideals, attitudes and other worldview characteristics, which together constitute a system of its value orientations. It is proved that the value orientation of civic culture reflects the social, behavioral attitude to the implementation of the humanistic idea of forming socio-typological relations, the orientation of the individual to choose the mode of action, the analysis of social factors determining the nature of social situations.

The process of formation of motivational and value components is studied, which includes: determining the attitude and choice of behavior as a subject of civic activity, including internal motives (opinion, perception, judgment, attitude, beliefs) and actions (participation in elections, protests, lobbying, fees); development of intellectual and creative abilities of applicants so that they were capable of self-realization, independent thinking, making important decisions; manifestation of the need for an active civil position.

Keywords: motivational and value component; civic culture; future teachers; foreign language; civic education; values; motives; value orientations.

Зміни, які відбулися в нашому суспільстві останніми роками, призвели до того, що громадянську освіту, котра має узагальнений, синтезований ціннісний характер, необхідно розглядати як складову частину національної освіти, націлену на соціалізацію особистості. При такому погляді громадянська освіта молоді виступає елементом культури, що визначається сукупністю ставлення особистості до природи, суспільства, самої себе; забезпечує свободу у виборі світоглядних орієнтацій у суспільстві, способів практичної діяльності в умовах формування активної життєвої позиції. Як інтегративна якість особистості, громадянськість є результатом освіти, що дозволяє встановити тісні зв'язки між сенсом індивідуального життя людини та сенсом буття суспільства, держави, визначити свою громадянську позицію та місце у здійсненні процесів прогресу зазначених феноменів.

Для створення цілісного уявлення про ефективність громадянської освіти необхідна розробка показників формованої якості, оскільки саме вони забезпечують реалізацію процесу навчання і безпосередньо ведуть до досягнення поставленої мети.

Важливість виявлення показників сформованості громадянських якостей майбутнього вчителя полягає в тому, що достовірність отриманих в експерименті результатів значною мірою залежить від вихідних даних.

Так, А. Тимофеев виокремлює як складник професійної підготовки вчителя іноземної мови розвиток мотиваційно-вольової сфери професійної мовної особистості [15, с. 127].

До структури педагогічного професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови в сфері міжкультурної освіти Н. Подковирова включає особистісно-мотиваційний складник, що діагностується за певними критеріями (гуманістична спрямованість, європейський імідж, фахова компетентність, педагогічна вправність) і показниками, серед яких: миролюбність та емпатійність, конструктивно-творчий й організаційно-комунікативний потенціал [11, с. 23].

Розглядаючи структуру педагогічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, А. Тадтаєва оцінює ступінь її сформованості за складниками, серед яких мотиваційно-особистісний як ступінь і частота прояву мотивів і прагнень як властивостей особистості [14, с. 83].

Критеріями, що характеризують компетентність учителя і його готовність здійснювати процес формування громадянської позиції особистості учнів, на думку Т. Балобанової, серед інших є: майстерність учителя аналізувати сутність підходів до формування громадянської позиції; моделювати освітні процеси в учнівському колективі, освітньому закладі; здійснювати моніторинг формування громадянської позиції в учнів; якості особистості (відповідальність, толерантність, гнучкість, мобільність, незалежність суджень, критичність) [2, с. 103].

Деякі інші критерії та показники громадянської зрілості майбутніх учителів виділяє Т. Мироненко. З-поміж них: громадянська самосвідомість, світогляд, патріотизм, політична та правова культура, соціальна активність [8, с. 11].

Отже, науковцями серед загальновизнаних критеріїв обрано мотиваційні та ціннісні. Проте щодо єдиної структури дотичних якостей до громадянської культури існує певна невизначеність (громадянськість, громадянська позиція, громадянська компетентність, громадянська свідомість, готовність майбутнього вчителя іноземної мови до професійної діяльності тощо). Спільним у представлених педагогічних

дослідженнях у структурах досліджуваних якостей є системне поєднання навчальної, мовної, інноваційної, громадянської компетентностей та громадянської культури майбутніх педагогів.

Серед критеріїв виділення різних рівнів досліджуваних якостей науковці відзначають ступінь сформованості мотивів, цінностей, потреб, якостей тощо (Т. Балобанова [2], Т. Мироненко [8], Н. Подковиррофф [11], А. Тадтаєва [14], А. Тимофеев [15] та ін.).

При обробці результатів Т. Балобанова пропонує звертати увагу на такі показники, за якими можна судити про рівні сформованості громадянської культури: самостійність і стійкість суджень про громадянську позицію, моральні і громадські норми поведінки; активність у суспільному житті; опір негативним впливам; критичне ставлення до власних вчинків; комунікативність і толерантність; інтерес до історії і культури своєї Батьківщини, краю; здатність встановлювати зв'язок між усвідомлюваною метою вчинку, його мотивами і засобами досягнення [2, с. 127].

Очевидно, громадянська культура майбутнього педагога синтезує позитивне ставлення до громадянських цінностей, діяльності, спрямованої на благо суспільства, держави і реалізацію громадянської освіти молодого покоління.

Виходячи зі специфіки діяльності майбутнього вчителя іноземної мови та необхідності формування у нього громадянської культури, виявлено, що до складу її структури входить мотиваційно-ціннісна система усвідомлених мотивів, цілей, потреб, ціннісних установок, якостей, що задає інтерес до громадянських знань та громадянської діяльності.

Метою статті є виокремлення та характеристика мотиваційно-ціннісного складника громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови.

Підставою для виділення мотиваційно-ціннісного складника громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови послужило положення про те, що діяльнісний аспект стимулюється і регулюється мотиваційною основою особистості, що виражає усвідомлене ставлення до діяльності. Вибір мотиваційно-ціннісного складника пов'язаний із твердженням про те, що на позитивний результат будь-якої діяльності впливає вмотивованість особистості. У межах дослідження під мотиваційно-ціннісною сферою розуміємо комплекс потреб, мотивів, які спонукають майбутніх учителів іноземної мови прагнути до формування власної громадянської культури.

Метою формування мотиваційно-ціннісного складника є розвиток стійкої мотивації і потреби здобувачів ЗВО в громадянській культурі. Процес формування мотиваційно-ціннісного складника передбачає: визначення ставлення та вибір схеми поведінки як суб'єкта громадянської діяльності, що включає внутрішні мотиви (думка, сприйняття, судження, установка, переконання) і дії (участь у виборах, прояв протесту, лобювання, проведення зборів); розвиток інтелектуальних і творчих здібностей здобувачів з тим, щоб вони були здатні до самореалізації, самостійного мислення, ухвалення важливих для себе рішень; прояв потреби в активній громадянській позиції.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлена множинністю підходів до розуміння її сутності. Наразі мотивація як психічне явище трактується по-різному (С. Авганов [1], Т. Морозова [10], М. Фролова [16] та ін.): як сукупність факторів, що підтримують і визначають поведінку, як сукупність мотивів, що викликають активність людини і визначають її спрямованість.

Усі визначення цього терміна можна віднести до двох напрямів. В обох випадках мотивація в авторів визнається вторинною до мотиву. Перший – розглядає мотивацію через сукупність мотивів. Другий напрям розглядає мотивацію як динамічне утворення, як процес, механізм.

Ми солідарні з думкою вищезазначених учених і приходимо до висновку, що мотивація – це поетапний процес формування мотиву, а мотив – це продукт цього процесу, тобто мотивації.

Отже, процес формування мотиву як підстави дії, вчинку і спонукання до них починається з виникнення потреби особистості й закінчується виникненням наміру і спонукання до досягнення мети, якщо ця мета необхідна людині.

Мотиваційно-ціннісна сфера містить систему мотивів, які виражають усвідомлене спонукання до діяльності, зокрема до навчальної; сукупність усіх психічних моментів, якими визначається поведінка людини загалом, що спонукає її діяльність. У всякій діяльності можна виділити як зовнішню мотивацію, не пов'язану з характером роботи, так і внутрішню, змістову. Внутрішня мотивація надає навчальним заняттям усвідомленість, певний сенс, зовнішня – безпосередньо спонукає до дії.

Перша, на думку Т. Морозової, залежить від навколишнього середовища (викладач, навчальна група, оточення). Друга – обумовлена важливістю інформації про країну, культуру, історію країни, що вивчається, важливістю мови для реалізації потреб [10, с. 99].

Серед зовнішніх (соціальних) мотивів С. Авганов виділяє:

- широкі соціальні мотиви – обов'язок, відповідальність, прагнення педагога адаптуватися й утвердитися в інформаційному суспільстві;
- вузькі соціальні мотиви – прагнення зайняти певну посаду в майбутньому, отримати визнання, схвалення адміністрації, колег і учнів [1, с. 190].

До основних внутрішніх (професійно-пізнавальних) мотивів автор відносить:

- широкі професійно-пізнавальні мотиви – виявляються як орієнтація на ерудицію в навчанні школярів іноземним мовам, реалізуються як задоволення від результатів у навчанні іноземних мов;
- вузькі професійно-пізнавальні мотиви – орієнтація на засвоєння знань і вмінь використання інформаційних технологій при навчанні конкретних іншомовних комунікативних умінь і мовних навичок;
- мотиви самоосвіти – орієнтація на набуття додаткових знань у навчанні іноземних мов.

Нами до зовнішніх мотивів для формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови віднесено:

- формування соціальних мотивів формування громадянської культури відповідно до цінностей, норм і вимог громадянського суспільства;
- усвідомлення суспільної значущості іноземної мови, зокрема професійно орієнтоване розуміння необхідності цілеспрямованого підвищення її соціокультурного статусу, як «несучої конструкції» культурно-освітнього простору;
- прагнення до зміцнення громадянської культури суспільства в нових соціально-політичних умовах, усвідомлення значущості відповідного рівня громадянської культури здобувачів у повсякденному і професійному

- спілкуванні, особливу її місію і відповідальність у цій галузі;
- прагнення до досягнення високого рівня громадянської культури як провідного компонента і показника особистісного та професійного зростання;
  - усвідомлення необхідності повсякденної рефлексії щодо якості свого дискурсу на іноземній мові в міжособистісному полі комунікативної взаємодії.

Внутрішня вмотивованість формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови передбачає створення внутрішніх мотивів мовної діяльності здобувачів шляхом: 1) зовнішньої соціальної мотивації поведінки, орієнтованістю на майбутню діяльність учителя іноземної мови зі сформованою громадянською культурою; 2) створення справжньої предметності спілкування, значущості для здобувачів усіх обговорюваних на занятті проблем, зокрема громадянської тематики; 3) усвідомлення необхідності опанування мовної форми (лінгвістичної компетентності) для досягнення рівня комунікативної компетентності в іноземній мові; 4) формування та підтримки комунікативної потреби спілкування між собою, зокрема громадянського змісту тощо.

Мотивація є складним механізмом співвіднесення внутрішніх і зовнішніх чинників особистісної поведінки, які визначають виникнення, спрямованість і способи здійснення конкретних форм діяльності [16, с. 73].

Мотивація є тим внутрішнім стимулом, без якого неможливе формування мети, а отже, сама діяльність стає безперспективною.

Мотивація, що розуміється як джерело активності і, одночасно, як система стимулів будь-якої діяльності, є основою освітнього процесу.

Мотиваційно-ціннісний складник передбачає ціннісне ставлення до різних процесів під час професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, зокрема до формування громадянської культури.

Саме поняття «цінність» використовують у філософії і соціології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей [13, с. 89].

І. Вахрушева розуміє під цінністю об'єкт, явище чи предмет, на який спрямована увага особистості і який, у силу своєї ролі в житті людини, набуває певного статусного становища [3, с. 13].

У загальному сенсі цінностями М. Раковська вважає розвиток ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови на рівні, що уможливить незалежну (вільну) реалізацію особистісних життєвих прагнень [12, с. 97].

У більшості аксіологічних теорій, як вважає Е. Казаєва, одним і тим самим терміном позначають різні сфери дійсності, і навпаки – для позначення одного і того ж використовують різні терміни. Розрізнення галузей дійсності може бути закріплено через застосування у першому випадку поняття «особистісні цінності», а в другому – «культурні цінності», або «блага». Особистісні цінності визначаються як структура індивідуальної свідомості. Суспільні цінності постулюються як особистісні загальнозначущі цінності членів соціальної спільності, що виступають ціннісною основою побудови суспільних відносин [6, с. 38].

Система особистісних цінностей – це комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених особистісних цінностей, одночасно наявних у свідомості людини,

що визначають спрямованість активності людини (поведінки і діяльності), її майбутнє [6, с. 126].

Отже, особистісні цінності у більшості досліджень відображаються через цілі, мотиви та ідеали, установки та інші світоглядні характеристики, що становлять у своїй сукупності систему її ціннісних орієнтацій.

Виокремивши із блоків мінімальний набір цінностей, ми тим самим позначимо в них предметно-педагогічний аспект. На цій основі можна буде визначити умови формування громадянських ціннісних орієнтацій здобувачів в освітньому процесі.

До загальнолюдських цінностей, що входять у систему демократичних ідеалів громадянського суспільства, І. Вахрушева відносить толерантність, яку розуміє як здатність людини співіснувати з іншими людьми, яким притаманний інші менталітет і спосіб життя [3, с. 51].

Загальнолюдські цінності М. Фролова розглядає як мегацінності і виділяє два їхні рівні:

- рівень життєвої свідомості, на якому існують моральні установки, що регулюють людське існування і відносини між людьми (наприклад, Відповідальність, Честь, Гідність, Толерантність тощо);
- цінності високого рівня, орієнтація на які народжує в людині високоморальні потреби (Людина, Гуманізм, Батьківщина, Патріотизм, Свобода, Істина, Життя, Творення тощо) [16, с. 79].

Категорія «ціннісне ставлення» розглядається одночасно як процес сприйняття, пояснення і розуміння світу через призму та результат цього процесу, як установку, позицію суб'єкта щодо певних об'єктів як особистісних цінностей.

Як зазначає І. Вахрушева, педагогу потрібно виділити в сукупності ціннісних відносин ті, які визначають ставлення особистості до демократичних ідеалів громадянського суспільства та виявляються в її громадянських ціннісних орієнтаціях. Ці відносини повинні бути покладені, на наш погляд, в основу системи освітніх цінностей. До них автор відносить загальнолюдські, національно-державні, демократичні цінності [3, с. 49].

Розкриття сутності поняття «громадянин» і проведений нами змістовний аналіз пропонує педагогами системи цінностей дозволив виокремити в сукупності ціннісних відносин ті, які визначають ставлення громадянина до держави й національних святинь (національно-державні цінності) і цінності громадянського суспільства (демократичні цінності).

Ціннісною домінантою в роботі педагога можуть бути екзистенційні цінності, ключова з яких – сенс життя, своєї власної та професійної групи.

У громадянській культурі педагога соціальні цінності виражаються через суб'єкт-суб'єктні відносини у сфері функціональних обов'язків педагога, якими є борг, моральні і правові норми поведінки, норми професійної діяльності в освіті молоді, норми суспільної життєдіяльності, спрямованої на моральне, духовне просвітництво, демократизацію суспільства.

В. Журова вважає, що становлення громадянської культури не може здійснюватися у відриві від набуття таких громадянських цінностей, як патріотизм, служіння Батьківщині, дбайливе ставлення до національних традицій і культурних цінностей, гуманізм, моральна визначеність особистісних орієнтирів, повага прав і

свобод, людської гідності; повага законів країни, толерантність тощо [5, с. 39].

Громадянські цінності у системі громадянської культури особи виступають як світоглядна орієнтація її громадянської свідомості.

Основна група цінностей в аксіосфері вчителя: громадянськість і патріотизм, що базується на емоційному сприйнятті вчителем інтересів та ідеалів суспільства, довіри народу і держави в такій відповідальній справі розвитку молодого покоління.

У результаті аналізу досліджень з питання патріотизму і громадянськості Е. Макарова приходиться до висновку, що громадянсько-патріотичні цінності являють собою комплекс суб'єктивних оцінок соціальних, професійних і особистісних явищ як комплекс найбільш значущих соціальних цінностей, що відображають ставлення особистості до Батьківщини, держави, суспільства, людини і виступаючих регуляторами її поведінки [7, с. 37].

Основу змісту громадянсько-патріотичних цінностей, на думку автора, становлять патріотичні цінності, що виступають у такому випадку в ролі термінальних: любов до Батьківщини, діяльність на благо Вітчизни, захист національних інтересів, культура, свобода і незалежність. Як інструментальні громадянсько-патріотичні цінності автором визначено такі: повага до історичного минулого, обов'язок, толерантність, героїзм, безпека, працьовитість, законслухняність, відповідальність, чесність, збереження природи, діяльність на благо Батьківщини.

Патріотична діяльність, пов'язана з вищими моральними цінностями, також вимагає вольових зусиль як в повсякденних ситуаціях, так і при здійсненні героїчних патріотичних вчинків.

Результатом сформованої громадянської позиції здобувачів Т. Мірошина вважає розвинену особистість, що несе в собі громадянські цінності, співвідносні з її інтересами, загальнолюдськими цінностями, де під громадянськими цінностями розуміються ідеї, погляди, переконання, які проявляються в громадянській поведінці і сприяють самоактуалізації особистості в умовах громадянського суспільства і держави [9, с. 38].

Категорія «цінність» тісно пов'язана з категорією «ціннісні орієнтації».

За визначенням О. Соколової, ціннісні орієнтації – це особливі, фіксовані якості особистості, що дозволяють їй ранжувати об'єкти за їхньою значимістю для неї, можуть виступати в ролі певних стимулів для досягнення поставлених цілей, набуваючи функцію регулятора соціальної поведінки; спрямованість свідомості і поведінки на суспільні та духовні цінності; особливе особистісне утворення, що є результатом освоєння соціально-значущих моделей діяльності, трансформацію цих норм і моделей в індивідуальний досвід ставлення до світу і самої себе, що допомагає особистості зайняти позицію активної взаємодії з суспільством [13, с. 89].

Е. Макарова доходить висновку, що цінності є основою сучасної педагогічної парадигми, де аксіологічна проблематика відіграє роль сполучного компонента між теоретичними уявленнями про особу громадянина і патріота та практичною складовою процесу формування громадянсько-патріотичних цінностей особистості [7, с. 38].

Під терміном «ціннісна орієнтація» розуміємо соціальну установку особистості, диспозицію; систему переваг у світі цінностей, елемент ціннісного ставлення до світу; внутрішній регулятор активності індивіда, моральність особистості; змістову сторону спрямованості особистості; домінуючі мотиви поведінки людини, ціннісні відносини до

об'єктивних цінностей тощо.

Для вчителя іноземної мови значимі такі ціннісні орієнтації, як віра в пізнавальні можливості учнів в оволодінні іноземною мовою та знайомство з культурою країни, мова якої вивчається, витримка і наполегливість. Учитель іноземної мови формує в собі й учнях ставлення до знань іншомовної культури як до культурних і духовних цінностей.

Ціннісна орієнтація громадянської культури відображає соціальну, поведінкову установку на реалізацію гуманістичної ідеї формування соціально-типологічних відносин, спрямованість особистості на вибір способу дії, на аналіз соціальних чинників, що визначають природу соціальних ситуацій.

У педагогічній діяльності вирішальними є особистісні якості, що відображають ступінь прояву професійних інтересів і професійних здібностей, професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій особистості, які у своїй сукупності визначають професійну спрямованість особистості здобувача [14, с. 38].

Структура мотиваційно-ціннісного складника громадянської культури майбутнього вчителя іноземної мови подана у таблиці 1.

Таблиця 1

**Структура мотиваційно-ціннісної сфери громадянської культури
майбутнього вчителя іноземної мови**

Складник	Показники	Сутність
передбачає необхідність формування емоційного ставлення до себе, суспільства, держави, світу загалом; позитивного ставлення до реалізації прав і обов'язків; прийняття норм права; уміння співвідносити свою поведінку з загальноприйнятими нормами; прагнення до громадянської самоосвіти, до громадянської та професійної діяльності	1) інтерес	реальна причина діяльності, внутрішнє, усвідомлене джерело громадянської поведінки, спонукає людей до постановки певних цілей і здійснення конкретних дій для їх досягнення
	2) громадянські погляди	конкретні вимоги, що визначають громадянську поведінку індивіда і виражають його громадянські ідеали
	3) громадянські ідеали	уявлення про громадянське суспільство, яке відповідає соціальним, економічним, політичним інтересам певних соціальних груп і є кінцевою метою їхніх прагнень і діяльності
	4) громадянські якості	любов до Батьківщини, повага до свого народу, його звичаїв і традицій, соціальна відповідальність, самоконтроль, дисциплінованість, цілеспрямованість, відповідальність за наслідки своїх дій, толерантність, уміння йти на компроміс, прагнення присвятити свою працю, сили і здібності Батьківщині, здатність протистояти негативним впливам зовнішнього середовища, прагнення досконало опанувати обрану спеціальність, щоб працювати на благо собі та Батьківщині

На основі проведеного аналізу вважаємо, що мотиваційно-ціннісний складник громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови містить: позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, до виконання громадянського обов'язку; прояв вольових зусиль при оцінці вибору і необхідності громадянської поведінки відповідно до моральних норм; прояв нетерпимості до аморальних дій і вчинків; задоволеність від участі в соціально значимій діяльності; почуття патріотизму і гордості за свою країну, прийняття і повага правових основ держави та суспільства; формування громадянських ціннісних орієнтацій, що забезпечують засвоєння норм соціальної поведінки, усвідомлення їхньої особистісної значимості; наявність власного ставлення до суспільно-політичних подій у країні і за кордоном; усвідомлення значущості процесу формування громадянської культури майбутнього вчителя; пізнавальні інтереси, наполегливість у досягненні поставлених цілей формування громадянської культури.

Отже, одним зі складників громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови є мотиваційно-ціннісний. Він є системою усвідомлених мотивів, цілей, потреб, ціннісних установок, якостей. Процес формування мотиваційно-ціннісного складника передбачає: визначення ставлення та вибір схеми поведінки як суб'єкта громадянської діяльності, що включає внутрішні мотиви і дії; розвиток інтелектуальних і творчих здібностей здобувачів; прояв потреби в активній громадянській позиції.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розкритті інших складників громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови та їх експериментальній перевірці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авганов С. С. Профессиональная подготовка будущего учителя иностранных языков на основе применения компьютерных технологий для общеобразовательных школ (на материалах английского языка): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Душанбе, 2010. 359 с.
2. Балобанова Т. Н. Формирование гражданской позиции учащихся в социокультурной среде школы специальность: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Санкт-Петербург, 2007. 167 с.
3. Вахрушева И. В. Формирование гражданских ценностных ориентации старшеклассников в образовательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Киров, 2005. 200 с.
4. Дерев'яно Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.-метод. посіб. / за ред. В. Костіва. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.
5. Журова В. Г. Становление гражданской компетентности студенческой молодежи в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Смоленск, 2010. 209 с.
6. Казаева Е. А. Педагогическая концепция развития гражданской позиции будущего учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Челябинск, 2010. 461 с.
7. Макарова Е. А. Формирование гражданско-патриотических ценностей у будущих педагогов средствами проектной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Брянск, 2014. 232 с.
8. Мироненко Т. П. Формування громадянської зрілості в майбутніх учителях: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса. 2001. 20 с.
9. Мирошина Т. А. Формирование гражданской позиции студентов вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Кемерово, 2009. 255 с.
10. Морозова Т. Л. Педагогические условия совершенствование обучения студентов аутентичными средствами (на примере преподавания иностранного языка): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01; 13.00.08. Липецк, 2006. 190 с.
11. Подковиррофф Н. Т. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2019. 323 с.
12. Раковська М. А. Розвиток аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови в

- університетах Польщі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Миколаїв, 2016. 230 с.
13. Соколова О. А. Формирование гражданской ответственности и правовой культуры студентов в образовательном процессе вузов социокультурной сферы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Краснодар, 2011. 216 с.
  14. Тадтаева А. В. Формирование педагогической компетентности у студентов – будущих учителей иностранного языка: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Владикавказ, 2010. 176 с.
  15. Тимофеев А. В. Билингвальная модель профессиональной подготовки будущего учителя иностранного языка: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Сочи, 2002. 223 с.
  16. Фролова М. Е. Формирование гражданской активности будущих учителей в системе воспитательной работы педагогического университета: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Шуя, 2005. 206 с.

REFERENCES

1. Avganov, S. S. (2010). Professional'naja podgotovka budushhego uchitelja inostrannyh jazykov na osnove primenenija komp'juternyh tehnologij dlja obshheobrazovatel'nyh shkol (na materialah anglijskogo jazyka). *Doctor's thesis*. Dushanbe [in Russian].
2. Balobanova, T. N. (2007). Formirovanie grazhdanskoj pozicii uchashhihsja v sociokul'turnoj srede shkoly special'nost'. *Candidate's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].
3. Vahrusheva, I. V. (2005). Formirovanie grazhdanskih cennostnyh orientacii starsheklassnikov v obrazovatel'nom processe. *Candidate's thesis*. Kirov [in Russian].
4. Derevianko, N., Kostiv, V. (2011). Formuvannia hromadianskoj kultury osobystosti shkoliara. Kyiv: TOV «Prajmdruk» [in Ukrainian].
5. Zhurova, V. G. (2010). Stanovlenie grazhdanskoj kompetentnosti studencheskoj molodezhi v vuze. *Candidate's thesis*. Smolensk [in Russian].
6. Kazaeva, E. A. (2010). Pedagogicheskaja koncepcija razvitija grazhdanskoj pozicii budushhego uchitelja. *Doctor's thesis*. Cheljabinsk [in Russian].
7. Makarova, E. A. (2014). Formirovanie grazhdansko-patrioticheskikh cennostej u budushhih pedagogov sredstvami proektnoj. *Candidate's thesis*. Brjansk [in Russian].
8. Myronenko, T. P. (2001). Formuvannia hromadianskoj zrilosti v maibutnikh uchyteliv. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
9. Miroshina, T. A. (2009). Formirovanie grazhdanskoj pozicii studentov vuza. *Candidate's thesis*. Kemerovo [in Russian].
10. Morozova, T. L. (2006). Pedagogicheskie uslovija sovershenstvovanie obuchenija studentov autentichnymi sredstvami (na primere prepodavanija inostrannogo jazyka). *Candidate's thesis*. Lipeck [in Russian].
11. Podkovyrov, N. T. (2019). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy do mizhkulturnoi osvity. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
12. Rakovska, M. A. (2016). Rozvytok aksiolohichnoho potentsialu maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v universytetakh Polshchi. *Candidate's thesis*. Mykolaiv [in Ukrainian].
13. Sokolova, O. A. (2011). Formirovanie grazhdanstvennosti i pravovoj kul'tury studentov v obrazovatel'nom processe vuzov sociokul'turnoj sfery. *Candidate's thesis*. Krasnodar [in Russian].
14. Tadtaeva, A. V. (2010). Formirovanie pedagogicheskoi kompetentnosti u studentov – budushhih uchitelej inostrannogo jazyka. *Candidate's thesis*. Vladikavkaz [in Russian].
15. Timofeev, A. V. (2002). Bilingval'naja model' professional'noj podgotovki budushhego uchitelja inostrannogo jazyka. *Candidate's thesis*. Sochi [in Russian].
16. Frolova, M. E. (2005). Formirovanie grazhdanskoj aktivnosti budushhih uchitelej v sisteme vospitatel'noj raboty pedagogicheskogo universiteta. *Candidate's thesis*. Shuja [in Russian].